

Fokusområden tillsynsområde naturtillsyn

Innehåll

Invasiva främmande arter	1
Handel med hotade arter	2
Kontrollprogram för skydd av arter	3
Strandskyddstillsyn	4

Invasiva främmande arter

Motivering

Den som har rådighet är skyldig att vidta åtgärder mot förbjudna invasiva främmande arter samt följa de förbud som gäller för dessa arter, bland annat gällande handel, transport och att låta dessa arter sprida sig. Länsstyrelsen ansvarar för tillsynen över att kommuner, privata fastighetsägare och verksamhetsutövare följer detta.

Naturvårdsverket och Havs och vattenmyndigheten lämnade ett förslag till nationell förteckning över invasiva främmande arter till regeringen i juni 2023. Den 16 maj 2024 skickade Regeringen förslaget på remiss. Remisstiden gick ut den 16 september 2024 och nu bereds svaren. Ett eventuellt beslut om en nationell förteckning skulle kunna tas under våren 2025. Om och när en nationell förteckning, samt tillhörande ändringar i lag och förordning, antas innebär det en väsentlig utökning av tillsynen av invasiva främmande arter. En sådan utökning innebär ett större behov av att kunna prioritera mellan insatser, något som upplevs som en utmaning även idag inom området.

Här finns idag vissa prioriteringsgrunder Tillsynsvägledning om invasiva främmande arter

Mål för tillsynen

Ökad kunskap om risker för spridning och hantering av invasiva främmande arter hos verksamhetsutövare samt en ökad grad av efterlevnad av de förbud som invasiva främmande arter omfattas av.

Spridningen av invasiva främmande arter till följd av bristande efterlevnad hos verksamheter som på olika sätt hanterar invasiva främmande arter minskar.

Riskbaserad och planerad tillsyn, utifrån arten och platsen, genomförs på ett systematiskt sätt i prioriterade geografiska områden genom att tillräckliga verktyg och plandokument finns på plats.

Tillsynsvägledande aktiviteter

Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten, tillsammans eller var för sig, tar fram vägledning för att underlätta prioritering av tillsynen under 2026.

Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten, tillsammans (när det gäller allmänna regler) eller var för sig (när det gäller frågor kopplade till de arter som ligger inom respektive myndighetens ansvar), genomför årligen kunskapshöjande aktiviteter för tillsynsmyndigheterna.

Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten, tillsammans eller var för sig, tar fram vägledning för att underlätta informationsinsatser eller liknande grundläggande tillsyn under 2027.

Tillsynsmyndigheternas aktiviteter

Kommunerna genomför uppsökande tillsyn på exploateringsområden eller av verksamheter med hög risk med avseende på risken för spridning av invasiva främmande arter sker från och med 2026.

Länsstyrelserna genomför uppsökande tillsyn av zoo- och trädgårdshandel (även näthandel) med avseende på hanteringen/egenkontrollen av invasiva främmande arter så att spridning/försäljning av IAS inte ske från och med 2026.

Tillsynsmyndigheterna har tagit fram underlag för att kunna säkerställa en långsiktig planering och prioritering av tillsynen av invasiva främmande arter, (till exempel) med avseende på inventeringar och särskilt riskfyllda verksamheter senast 2027.

Handel med hotade arter***Motivering***

Handeln med vilda arter är ett av de största hoten mot global biologisk mångfald. Enligt UNODC-rapport "World Wildlife Crime Report 2024" har 165 länder tillsammans rapporterat illegala aktiviteter med 13 miljoner exemplar av över 4 000 arter under perioden 2015-2021. Den illegala handeln med vilda arter omsätter miljardbelopp årligen, i samma storleksordning som illegal handel med droger, vapen och människohandel.

EU är en mycket stor marknad för handel med vilda arter, och även Sverige berörs av varukedjorna. EU Wildlife Action Plan är en del i arbetet med att fokusera medlemsländernas arbete med att motverka illegala aktiviteter med vilda arter. Sveriges tillsyn av handeln behöver stärkas genom planerade, systematiska och samordnade aktiviteter av tillsynsvägledande myndighet (Naturvårdsverket) och tillsynsmyndigheterna: länsstyrelserna.

Mål för tillsynen

Minska illegala aktiviteter och höja kunskapsnivån hos aktörer som handlar med levande exemplar, föremål och produkter av hotade vilda arter.

Tillsynsvägledande aktiviteter

Naturvårdsverket tar fram och uppdaterar vägledningsmaterial inför de nationella tillsynskampanjerna under 2026-2028 (för traditionell asiatisk medicin (TAM) under 2026, för ål under 2027 och för reptiler/groddjur under 2028).

Naturvårdsverket informerar och samverkar med alla berörda nationella myndigheter i genomförandet. Det inkluderar Jordbruksverket, Havs- och vattenmyndigheten, Tullverket, Kustbevakningen, Polismyndigheten/NOA, Åklagarmyndigheten/REMA samt miljöbrottsrådet.

Naturvårdsverket samordnar en nationella tillsynskampanjer med tre olika teman, tillsyn TAM, tillsyn ål och tillsyn reptiler/groddjur, under 2027-2029.

Tillsynsmyndigheternas aktiviteter

Länsstyrelserna deltar i den nationella tillsynskampanjen och bedriver tillsyn med fokus på:

- TAM, under 2027
- Ål, under 2028
- Reptiler/groddjur, under 2029.

Länsstyrelserna rapporterar för varje år in resultatet från tillsynen av TAM, Ål och reptiler/groddjur i tillsynskampanjen.

Kontrollprogram för skydd av arter**Motivering**

Vid en prövning av en tillståndspliktig miljöfarlig verksamhet kan verksamhetens påverkan på arter vara av stor betydelse. Exempel på verksamheter kan vara vindkraft, gruvor och täkter. En förutsättning för att tillstånd ska kunna medges är att lokaliseringen inte riskerar att försämra bevarandestatusen på berörda arters population, livsmiljöer samt naturmiljön i övrigt, annars ska inte tillstånd beviljas. I de fall tillstånd medges kan det förenas med krav på uppföljning för att kontrollera påverkan på arter och naturmiljö. Ett vanligt förekommande villkor är att verksamhetsutövaren ska ge in ett förslag till kontrollprogram till tillsynsmyndigheten där det framgår vad och hur uppföljningen ska ske. Verksamhetsutövaren kan också under prövningen ha åtagit sig att följa upp sin påverkan på arter. Ett sådant åtagande är bindande enligt det så kallade allmänna villkoret. Kraven om tillsyn regleras enligt miljötillsynsförordningen samt egenkontrollförordningen. I miljötillsynsförordningen anges vem som har tillsynsansvaret. Tillsynsansvaret kan delegeras. Exempelvis så är tillsynen för cirka 60 procent av de tillståndspliktiga täktverksamheterna överlåten från länsstyrelsen till den kommunala nämnden.

Vid tillsyn av en tillståndspliktig miljöfarlig verksamhet ska tillsynsmyndigheten bl.a. kontrollera om tillståndet och villkoren innehålls samt om verksamheten genomfört de åtaganden som redovisas i ansökan. I detta arbete ingår dels att granska och bedöma om verksamheten uppfyller förordning (1998:901) om verksamhetsutövares egenkontroll (egenkontrollförordningen), dels att granska kontrollprogram och den årliga miljörapporten. Kontrollprogram är en viktig del i att säkerställa att gällande villkor följs men också för att fortlöpande följa att verksamheten inte bedrivs i strid med artskyddsbestämmelserna. Tillsynen har en viktig roll att bevaka att

kontrollprogrammen får en utformning som är ändamålsenlig och att kontrollen faktiskt genomförs.

Artskyddsfrågornas komplexitet, samt att artskydd traditionellt inte är en fråga vid tillsyn av miljöfarlig verksamhet, gör att kontroll och uppföljning av verksamhetens påverkan på arter ofta har brister eller inte utförs alls.

Mål för tillsynen

Verksamhetsutövarens kontrollprogram för uppföljning av arter är av tillräcklig kvalitet beaktat verksamhetens risk att påverka skyddade arter. Tillsynsmyndigheterna vet hur de ska gå till väga när de utför tillsyn av egenkontrollen, kontrollprogram och miljörapporter samt vet hur de ska agera vid eventuella överträdelser som berör arter.

Tillsynsvägledande aktiviteter

Naturvårdsverket tar fram tillsynsvägledning om att granska egenkontrollen, kontrollprogram, miljörapporter och tillsyn av villkor kopplade till arter, under 2026.

Naturvårdsverket genomför utbildningsinsatser i samband med framtagna tillsynsvägledning under 2027.

Tillsynsmyndigheternas aktiviteter

Tillsynsmyndigheterna har för relevanta verksamheter ett tillsynsfokus på kontrollprogrammets utformning, efterlevnad av åtaganden och villkor som kopplar till uppföljning av arter, under 2027–2029.

Strandskyddstillsyn

Motivering

Syftet med strandskyddet är att säkerställa allmänhetens tillgång till strandmiljöer samt bevara goda livsvillkor för djur- och växtliv på land och i vatten. I vissa fall genomförs stora eller små förbjudna åtgärder som både hindrar tillgången för människor och påverkar växt- och djurlivet negativt. Dessa åtgärder bör prioriteras i tillsynen för att bidra till en ökad regelefterlevnad och likabehandling.

Många privatiserande åtgärder sker utan dispens. Det är åtgärder som utökar den upplevda hemfridszonen, stänger ute allmänheten och kan påverka livsvillkor för växter och djur negativt. I strandskyddsstatistiken för 2023 framkommer att ca 32 % av alla tillsynsbeslut kategoriserar under gruppen Annat. En uppföljande fråga visar att majoriteten av dessa ärenden handlar om privatiserande åtgärder. Det är också en typ av åtgärd som det är svårt att få dispens för, eftersom det ofta saknas ett särskilt skäl enligt 7 kap 18 c §.

Bryggor och pirar är också en viktig tillsynskategori och åtgärder som både kan påverka växt- och djurlivets livsvillkor och begränsa den allemansrättsliga tillgången till stränder.

Mål för tillsynen

Att minska antalet privatiserande åtgärder som förhindrar allemansrättslig tillgång till strandområden, samt åstadkomma rättelse där åtgärder väsentligt förändrat livsvillkoren för djur- eller växtarter.

Att fastighetsägare får ökad kunskap om strandskyddets syfte och vilka regler som gäller.

Tillsynsvägledande aktiviteter

Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten tar fram vägledning om tillsyn av åtgärder som avhåller allmänheten samt åtgärder som väsentligt förändrar livsvillkoren för djur- eller växtarter, klart 2026.

Naturvårdsverket tar fram informationsmaterial som riktar sig till fastighetsägare, klart 2026.

Naturvårdsverket samordnar en nationell tillsynskampanj för tillsynsmyndigheterna under 2027.

Naturvårdsverket genomför årligen en kunskapshöjande aktivitet för tillsynsmyndigheterna.

Tillsynsmyndigheternas aktiviteter

Tillsynsmyndigheten pekar ut problemområden inför tillsynskampanjen, klart 2026.

Tillsynsmyndigheterna deltar i nationell tillsynskampanj, under 2027.